

УДК 342.951:061.2:004.738.5

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.2.53>

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

Ігонін Р.В.,
провідний юрисконсульт
відділу забезпечення діяльності у сфері запобігання корупції
АТ «НАЕК «Енергоатом»,
доктор юридичних наук, доцент
ORCID: 0000-0003-3660-4036

Ігонін Р.В. Роль громадських організацій в інформаційно-правовому забезпеченні соціального захисту населення.

У статті досліджується роль громадських організацій у сфері інформаційно-правового забезпечення соціального захисту населення. Виокремлено основні напрями їхньої діяльності, зокрема інформаційне забезпечення, правовий супровід та громадський контроль. Визначено, що громадські організації відіграють важливу роль у процесах підвищення правової обізнаності громадян, надання роз'яснень щодо механізмів отримання соціальних виплат, субсидій та інших видів соціальної допомоги. Громадські організації також здійснюють моніторинг ефективності соціальних програм та сприяють їх вдосконаленню через взаємодію з державними органами.

Сформульовано авторське визначення поняття «інформаційно-правове забезпечення соціального захисту населення», яке розглядається як комплекс заходів, спрямованих на забезпечення громадян актуальною правовою інформацією, надання юридичної допомоги, розробку та вдосконалення законодавчих ініціатив у сфері соціального захисту. Окреслено значення громадських організацій як інструменту взаємодії між суспільством і державою, що дозволяє оперативно реагувати на соціальні виклики, виявляти проблеми та пропонувати ефективні механізми їх вирішення.

Наголошено, що громадські організації виконують не лише функцію поширення інформації, але й є активними учасниками законотворчого процесу, ініціюючи зміни у соціальному законодавстві. Зазначено, що їхня діяльність сприяє посиленню соціальної згуртованості, створенню ефективних моделей соціальної підтримки та підвищенню рівня довіри громадян до соціальних інститутів. Особливу увагу приділено їхній правопросвітницькій місії, що дозволяє громадянам не лише отримувати інформацію про соціальні права, але й активно використовувати правові механізми для їх реалізації.

Окреслено перспективи подальших досліджень у сфері інформаційно-правового забезпечення соціального захисту, зокрема питання оцінки ефективності ініціатив громадських організацій, аналізу їхньої ролі в розбудові системи соціального захисту та пошуку оптимальних моделей співпраці з державними установами. Дослідження цього напрямку дозволить вдосконалити механізми забезпечення соціальних прав населення та сприятиме підвищенню ефективності соціальної політики.

Ключові слова: громадські організації, інформаційне забезпечення, правове забезпечення, громадський контроль, соціальний захист, соціальне забезпечення населення.

Igonin R.V. The role of public organizations in the information and legal support of social protection of the population.

The article examines the role of non-governmental organizations in the field of information and legal support of social protection of the population. The main areas of their activities, in particular, information provision, legal support and public control, are highlighted. It is determined that such organizations play an important role in the processes of raising legal awareness of citizens, providing explanations

on the mechanisms for obtaining social benefits, subsidies and other types of social assistance. Civic organizations also monitor the effectiveness of social programs and contribute to their improvement through interaction with government agencies.

The author's definition of the concept of "information and legal support of social protection of the population" is formulated, which is considered as a set of measures aimed at providing citizens with relevant legal information, providing legal assistance, developing and improving legislative initiatives in the field of social protection. The author outlines the importance of public organizations as an instrument of interaction between society and the State, which allows for a prompt response to social challenges, identifying problems and proposing effective mechanisms for their solution.

It is emphasized that non-governmental organizations perform not only the function of disseminating information, but are also active participants in the legislative process, initiating changes in social legislation. It is noted that their activities contribute to strengthening social cohesion, creating effective models of social support and increasing the level of public trust in social institutions. Particular attention is paid to their legal education mission, which allows citizens not only to receive information about social rights, but also to actively use legal mechanisms for their realization.

The author outlines the prospects for further research in the field of information and legal support of social protection, in particular, the issues of assessing the effectiveness of NGOs' initiatives, analyzing their role in the development of the social protection system and finding optimal models of cooperation with government agencies. Research in this area will allow improving the mechanisms for ensuring the social rights of the population and will contribute to improving the effectiveness of social policy.

Key words: public organizations, information support, legal support, public control, social protection, social security of the population.

Постановка проблеми. Сучасні процеси соціального розвитку вимагають ефективної системи соціального захисту населення, що базується на принципах доступності, прозорості та відповідності актуальним суспільним потребам. Водночас обмеженість спроможності держави оперативно реагувати на соціальні виклики зумовлює необхідність активного залучення громадських організацій до їх подолання. Інститути громадянського суспільства виконують важливу роль у формуванні соціальної політики, забезпеченні прав громадян та наданні необхідної підтримки вразливим категоріям населення. Особливо актуальним є питання інформаційно-правового забезпечення соціального захисту, оскільки низька обізнаність громадян щодо своїх прав та механізмів отримання допомоги значно ускладнює реалізацію соціальних гарантій. В умовах трансформації соціальної політики, що супроводжується оновленням нормативно-правової бази та змінами у механізмах надання соціальних послуг, роль громадських організацій як посередників між державою та суспільством набуває ще більшого значення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання діяльності громадських організацій у суспільному житті висвітлюється в окремих наукових працях. Так, Л.М. Газуда та В.С. Слюсаренко на аналізі громадських організацій як структур, що сприяють реалізації прав людини, створенню суспільних зв'язків та взаємодії між різними соціальними групами. Захаренко К.В. у своїй роботі аналізує значення громадських організацій у формуванні національної інформаційної безпеки, зокрема їхню здатність не лише поширювати інформацію серед населення, а й формувати суспільний порядок денний. Корнієвський О.А. наголошує на тому, що громадські організації виступають посередниками між суспільством та державою, забезпечуючи реагування на актуальні соціальні проблеми та сприяючи підвищенню рівня безпеки громадян. Свистун І.Ю. досліджує роль громадських об'єднань у демократичних процесах, підкреслює їхню функцію як механізму контролю за владою та інструменту впливу на прийняття суспільно значущих рішень.

Водночас ці дослідження, хоча й окреслюють значення громадських організацій у суспільних процесах, не розглядають детально їхню діяльність у сфері інформаційно-правового забезпечення соціального захисту населення. Зокрема, залишається недостатньо висвітленим питання про конкретні механізми, які громадські організації використовують для підвищення правової обізнаності громадян, забезпечення доступу до соціальних гарантій та просування змін у правовому регулюванні соціальної політики.

Таким чином, наша стаття спрямована на заповнення наявної прогалини в наукових дослідженнях шляхом аналізу діяльності громадських організацій у сфері інформаційно-правового забезпечення соціального захисту населення та чіткого окреслення їх ролі.

Метою дослідження є аналіз діяльності громадських організацій у сфері інформаційно-правового забезпечення соціального захисту та виявлення основних напрямків їхньої роботи в цьому контексті.

Виклад основного матеріалу. У широкому значенні громадські організації – це офіційно оформлені неприбуткові об'єднання громадян, що діють незалежно від держави та спрямовані на реалізацію спільних інтересів і захист колективних прав.

Громадською організацією у вузькому сенсі Закон України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 № 4572-VI вважає добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів» (ст. 1) [1].

Сучасні громадські об'єднання: «по-перше, постають гарантами непорушності, реалізації та захисту особистих прав людини і громадянина; по-друге, є засобом самоорганізації членів суспільства та реалізації ними інтересів; по-третє, виступають ефективним інститутом демократичного контролю за функціонуванням органів державної влади і ступенем втручання держави у суспільні відносини; по-четверте, дають громадянам можливість безпосередньо впливати на процес прийняття важливих для суспільства рішень» [2, с. 219-220]. Як влучно зазначає К.В. Захаренко, громадські організації та рухи є невід'ємною частиною існування суспільства, виступаючи не лише як інструмент інформування громадян та з'ясування їхніх проблем, але й як засіб розв'язання цих проблем та організації громадянами своїх запитів [3, с. 77].

Відповідно до цього, можна стверджувати, що такі організації відіграють не лише роль посередника між державою та суспільством, а й активно формують соціальну політику, сприяючи її ефективному впровадженню. Однією з ключових сфер їхньої діяльності є соціальний захист населення, у межах якого вони не тільки підтримують соціально вразливі категорії, але й взаємодіють із державними органами задля покращення механізмів допомоги. Як зазначає О.А. Корнієвський «повсякденна діяльність громадських формувань України часто актуалізує нагальні проблеми, посилює захищеність життєво-важливих інтересів різних соціально-економічних, вікових груп населення, сприяє результативності відповідної політики (підвищенню рівня, якості, безпеки життя тощо)» [4, с. 278].

Громадські організації забезпечують уряд аналітичними даними, допомагають розробляти й вдосконалювати нормативно-правову базу, надають експертні оцінки соціальних реформ і контролюють їхнє впровадження. Співпраця з державою дозволяє оперативно реагувати на зміни у соціальній сфері, забезпечуючи ефективний розподіл ресурсів і якісне надання послуг. Такі організації апробують нові ініціативи, оцінюють їхню результативність і вносять зміни. Вони також забезпечують зворотний зв'язок між владою і громадянами, виявляючи проблеми й пропонуючи рішення.

Ефективний соціальний захист населення вимагає системного підходу, у якому громадські організації відіграють ключову роль. Вони не лише підтримують громадян, але й сприяють удосконаленню механізмів державної допомоги. Залежно від специфіки діяльності, ці організації реалізують свої функції через різні напрями, кожен із яких робить свій внесок у зміцнення соціальних гарантій та правову підтримку населення. Ми погоджуємося з М.Л. Газудою та В.Є. Слюсаренко, які підкреслюють, що громадські організації відіграють важливу роль в житті суспільства, оскільки сприяють реалізації прав людини через надання конкретних послуг населенню в різних сферах, сприяють встановленню позитивних суспільних зв'язків між різними групами населення, державними, муніципальними і суспільними структурами [5, с. 65].

Таким чином, важливим аспектом діяльності громадських організацій є інформаційно-правове забезпечення соціального захисту, яке охоплює наступні напрями:

1. Інформаційне забезпечення, яке передбачає надання громадянам доступу до актуальної інформації про соціальні права та пільги, роз'яснення механізмів отримання соціальної допомоги, субсидій, пенсій тощо. Громадські організації використовують медіа, онлайн-платформи та друковані матеріали для поширення важливої інформації серед населення. Наприклад, CEDOS [6] є незалежним аналітичним центром та спільнотою, яка з 2010 року працює над питаннями соціального розвитку в Україні. Їхня місія полягає в дослідженні суспільних процесів, аналізі державних політик та пошуку системних рішень для соціальних проблем, зокрема у сфері соціального захисту населення [7]. Діяльність Cedos у контексті інформаційного забезпечення соціального захисту населення включає дослідження та аналітику: Cedos проводить глибокі дослідження щодо

надання соціальних послуг у громадах, співпрацює з неурядовими організаціями та аналізує нормативно-правову базу системи соціального захисту. Зокрема, у їхньому звіті «Співпраця громад із недержавним сектором у сфері надання соціальних послуг» розглядаються питання взаємодії громад з неурядовими організаціями у сфері соціальних послуг [8]. Також громадська організація розробляє та поширює практичні посібники для громадян. Наприклад, «Юридичний порадиш з оренди житла» надає інформацію про права та обов'язки орендарів і орендодавців, що сприяє підвищенню правової обізнаності населення у сфері житлових відносин [9]. Крім того, Cedos організовує події, спрямовані на підвищення обізнаності громадян щодо їхніх соціальних прав та механізмів їх реалізації: організація брала участь у підготовці заяви громадських організацій про необхідність забезпечення прозорих та інклюзивних публічних консультацій щодо законопроектів про лобювання, що підкреслює їхню активну позицію також у правопросвітницькій діяльності [10]. Ще одним прикладом є діяльність Карітас Україна, яка не лише надає матеріальну допомогу, а й займається реформуванням системи соціальних послуг, підготовкою інформаційних матеріалів та аналітичних досліджень щодо соціального захисту. Організація готує аналітичні звіти та інформаційні матеріали щодо соціального захисту окремих категорій населення. Ці матеріали містять аналіз законодавства та рекомендації для покращення соціальної політики [11].

Отже, забезпечення населення актуальною та доступною інформацією є першим кроком до ефективного соціального захисту. Громадські організації, що займаються інформаційним забезпеченням, не лише поширюють знання про соціальні права, але й допомагають громадянам орієнтуватися у складних законодавчих процесах та процедурах отримання соціальної підтримки. Ця діяльність сприяє підвищенню обізнаності населення, що є основою для подальшого використання доступних соціальних гарантій.

2. Правове забезпечення, що включає надання юридичних консультацій щодо соціального захисту, захист прав громадян у судах та через адвокаційні кампанії, моніторинг дотримання соціальних стандартів державними структурами, а також розробку та просування змін у законодавстві для покращення соціальної політики. Українська Гельсінська спілка з прав людини [12] (далі – УГСПЛ) є найбільшою асоціацією правозахисних організацій в Україні. Вона здійснює моніторинг дотримання прав людини, зокрема, у 2023 році аналітики УГСПЛ випустили 25 публікацій, що свідчить про їхню постійну діяльність у цій сфері [13]. Організація регулярно публікує аналітичні звіти та матеріали щодо стану дотримання прав людини в Україні, які використовуються для інформування громадськості та впливу на державну політику у сфері соціального захисту. Наприклад, у січні 2025 року було опубліковано аналітичний звіт «Стан соціального захисту ветеранів війни та членів сімей військовослужбовців в окремих громадах Дніпропетровської області», який досліджує ефективність надання соціальних послуг ветеранам та їхнім сім'ям [14]. Крім аналітичної роботи, УГСПЛ надає безоплатні юридичні консультації громадянам, чиї права були порушені, допомагає у складанні звернень до державних органів та представляє інтереси в суді. Також організація проводить тренінги, семінари та інші освітні заходи для підвищення правової обізнаності населення та публічних службовців. Так, у 2023 та 2024 роках спілка підвищила кваліфікацію 166 осіб за рахунок коштів міжнародної технічної допомоги [15].

Наступним прикладом є діяльність Благодійного фонду «Право на захист», який є українською неурядовою організацією, що активно працює у сфері захисту прав людей, постраждалих від конфліктів, катастроф, вимушених переміщень та міграцій. Організація надає безоплатну юридичну допомогу, матеріальну, грошову та психологічну підтримку внутрішньо переміщеним особам, постраждалим від воєнних дій, біженцям, шукачам захисту та особам без громадянства [16].

Варто додати, що і Карітас України надає юридичні консультації щодо соціальних виплат та соціальної підтримки. Крім того, у 2021 році Карітас Україна брав активну участь у підготовці та впровадженні нової редакції Закону України «Про соціальні послуги», що сприяло модернізації системи надання соціальних послуг та створенню конкурентного ринку таких послуг, що включає запровадження громадського незалежного моніторингу їх якості [17].

Надання юридичних консультацій та правового супроводу відіграє важливу роль у реалізації соціальних прав громадян. Громадські організації не лише допомагають у вирішенні індивідуальних правових питань, але й впливають на формування законодавчих змін. Це дає змогу не тільки забезпечити соціальну підтримку тим, хто її потребує, а й покращити загальну систему соціального захисту через правові реформи та моніторинг виконання соціальних гарантій.

3. Громадський контроль, який охоплює аналіз ефективності соціальних програм та державної політики, лобювання інтересів соціально незахищених груп через громадські ініціативи, а також

взаємодія з органами влади щодо реалізації соціальних прав населення. Однією із активних організацій у цій сфері є громадський холдинг «Група впливу», який працює над забезпеченням громадського контролю у сфері соціального захисту населення. Основна діяльність організації спрямована на захист прав внутрішньо переміщених осіб, адвокацію їхніх інтересів та підвищення участі громадян у процесах прийняття рішень. Одним із проєктів холдингу є «Місцева адвокація для внутрішньо переміщених осіб», спрямований на активізацію внутрішньо переміщених осіб для вирішення їхніх проблем на місцевому рівні через адвокаційні кампанії та участь у процесах прийняття рішень [18]. Крім того, організація «співпрацює з іншими громадськими об'єднаннями для посилення впливу на державну політику та забезпечення прав громадян [19].

Відмітимо, що діяльність громадських організацій у сфері інформаційно-правового забезпечення соціального захисту населення не завжди піддається жорсткому поділу на окремі категорії. Багато ініціатив поєднують у собі кілька напрямів одночасно. Наприклад, інформаційне забезпечення може містити елементи правового консультування, а громадський контроль часто передбачає правову допомогу в процесі моніторингу дотримання соціальних стандартів. Така міждисциплінарність пояснюється тим, що ефективний соціальний захист вимагає комплексного підходу, який включає одночасне використання кількох механізмів. Саме тому в діяльності окремих громадських організацій спостерігається перехрещення функцій, що лише підсилює їхню ефективність. Громадські організації відіграють ключову роль у цьому процесі, забезпечуючи громадянам юридичну підтримку, проводячи правопросвітницькі заходи, створюючи аналітичні звіти щодо ефективності соціальної політики та впливаючи на законотворчі процеси.

На основі аналізу діяльності громадських організацій у сфері інформаційно-правового забезпечення соціального захисту можна виділити основні механізми їхнього впливу. Громадські ініціативи відіграють ключову роль у підвищенні правової обізнаності населення, створенні ефективної системи соціального захисту та вдосконаленні нормативно-правової бази. Інформаційне забезпечення сприяє поширенню знань про соціальні права та механізми їх реалізації, правове забезпечення зосереджено на безпосередньому юридичному супроводу та захисту громадян, а громадський контроль впливає на якість надання соціальних послуг і формування політики у цій сфері. Враховуючи ці аспекти, інформаційно-правове забезпечення соціального захисту населення можна визначити як сукупність заходів, спрямованих на підвищення правової обізнаності громадян щодо їхніх соціальних прав, надання юридичної допомоги, розробку та вдосконалення законодавства у сфері соціального захисту.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що громадські організації відіграють ключову роль у системі інформаційно-правового забезпечення соціального захисту населення. Їхня діяльність охоплює три основні напрями: інформаційне забезпечення, що включає поширення знань про соціальні права, механізми отримання соціальної допомоги, а також формування правової обізнаності громадян через освітні заходи, аналітику та публічну комунікацію; правовий супровід, який полягає в наданні юридичних консультацій, адвокації інтересів соціально вразливих груп, участі у розробці законопроектів та здійсненні моніторингу дотримання соціальних прав; громадський контроль, що включає аналіз ефективності соціальних програм, оцінку державної політики у сфері соціального захисту, а також взаємодію з органами влади для вдосконалення системи підтримки населення. Крім того, результати дослідження підтверджують, що громадські організації не лише доповнюють зусилля держави, а й виступають каталізаторами соціальних змін, сприяючи підвищенню прозорості, підзвітності та якості соціальної політики.

Перспективними напрямками подальших досліджень можуть стати: оцінка ефективності діяльності громадських організацій у сфері інформаційно-правового забезпечення соціального захисту, порівняльний аналіз їхньої ролі в різних країнах та спроби перейняти позитивний досвід, а також розробка рекомендацій щодо вдосконалення їхньої співпраці з державними інституціями. Особливо актуальним є дослідження впливу цифрових технологій на поширення правової інформації серед населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. *Голос України*. 2012. № 70.

2. Свистун І.Ю. Громадські об'єднання як чинник державотворення: визначення проблемного поля досліджень у вітчизняному політологічному дискурсі. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки*. 2019. № 1(17). С. 211–220.
3. Захаренко К.В. Роль громадських організацій у формуванні національної інформаційної безпеки. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach*. 2024. № 18. С. 75–84. DOI: <https://doi.org/10.54264/0089>.
4. Корнівецький О.А. Громадські об'єднання у системі національної безпеки держави: монографія. К.: «Альтерпрес». 2010. 396 с.
5. Газуда Л.М., Слюсаренко В.Є. Місце та роль громадських організацій у суспільстві. *Матеріали III Всеукраїнської заочної наукової конференції «Актуальні питання сучасної економіки»*. Умань: «Сочінський». 2011. Ч. 1. С. 63–65.
6. Cedos – аналітичний центр, урбаністичне бюро і спільнота. URL: <https://cedos.org.ua>.
7. Соціальні послуги для ветеранів та ветеранок у громадах: виклики та потреби. 2024. 130 с. URL: https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/soczposlugy_digital.pdf.
8. Співпраця громад із недержавним сектором у сфері надання соціальних послуг. Дослідження для проєкту «Модель замовлення соціальних послуг у неурядових організацій». 2024. 166 с. URL: https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/spivpracza_gromad_iz_nederzhavnym_sektorem_u_sferi_nadannya_soczialnyh_poslug.pdf.
9. Юридичний порадник з оренди житла. URL: https://cedos.org.ua/tips_category/dlya-orendodavcziv.
10. Заява громадських організацій про публічні консультації щодо законопроєктів про лобіювання. URL: <https://ces.org.ua/news-statement>.
11. Законодавство, що регулює надання соціальних послуг в Україні та шляхи його вдосконалення: Аналітичний звіт. Львів. 2021. 177 с. URL: https://caritas.ua/wp-content/uploads/2022/09/analitchnyj-zvit_zakonodavstvo_final.pdf.
12. Українська Гельсінська спілка з прав людини. URL: <https://www.helsinki.org.ua>.
13. Річний звіт Української Гельсінської спілки з прав людини за 2023 рік. Київ. 2023. 45 с. URL: <https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2025/01/Richnyy-zvit-UHSPL-2023.pdf>.
14. Стан соціального захисту ветеранів війни та членів сімей військовослужбовців в окремих громадах Дніпропетровської області: Аналітичний звіт. Дніпро: ГО ПГ «Січ». 2024. 70 с.
15. Співпраця НАДС та Української Гельсінської спілки з прав людини дозволила напрацювати освітні продукти для публічних службовців. URL: <https://nads.gov.ua/news/spivpratsia-nads-ta-ukrainskoi-helsinskoi-spilky-z-prav-liudyny-dozvolila-napratsiuvaty-osvitni-produkty-dlia-publichnykh-sluzhbovtziv>.
16. Благодійний фонд «Право на захист». URL: <https://r2p.org.ua>.
17. Позиція Карітасу України щодо реформування системи надання соціальних послуг. URL: <https://caritas.ua/reform>.
18. «Внутрішнє переміщення в Україні: розробка тривалих рішень». URL: https://www.coe.int/uk/web/kyiv/idps2-ukr/-/asset_publisher/apxzANo4kCFp/content/grantee-of-the-council-of-europe-presented-the-outcomes-in-the-field-of-the-protection-of-idps.
19. Без справедливості не буде миру: заява громадянського суспільства щодо переговорів США і РФ. URL: <https://salo.li/d6d6e7d>.